

KRONIKA

FOTOGRAFIJA ČEŠKE MODERNE V CANKARJEVEM DOMU

Fotografija

Cankarjev dom je z malimi in velikimi razstavami fotografij vpeljal področje, ki je ostalo v umetnosti pri nas predolgo ob strani, marginalno prisotno in komajda obravnavano. Ne glede na to, da je mogoče obravnavati umetniško področje fotografije z različnimi merili, pa ima fotografija po svetu že lep čas polno veljavo, kar potrjujejo posebni muzeji in galerije. Pri nas se še vedno začetno soočamo s fotografijo in šele uvajamo pregledne razstave fotografij. Prav zdaj smo deležni prikaza slovenske fotografije skozi čas v preseku osebnega videnja. Zavest o fotografiji – taki ali drugačni, dokumentarni, umetniški ali pa eksperimentalni – je po svetu in pri nas potrjeno dejstvo. Tedaj: odpreti se temu mediju, zaradi narave tehnike potisnjene mu ob stran, kjer skoraj noče biti priznanja za kreativnost; ob tej dvojnosti – fotografija kot dosežek je prezentna, odnos do nje pa mačehovski – so se domače razmere polagoma le začele premikati.

In sedaj k češki fotografiji. V okviru prostorskih možnosti Cankarjevega doma in po zaslugi Jolande Petelinkar je treba razumeti fotografijo češke moderne kot bazalno izhodišče, kot so ga posamezni fotografi uresničili med leti 1908 in 1926, torej v obdobju, ko se češka fotografija vzpenja v modernem izrazu in je na pragu vrha moderne. Pojem moderne fotografije nas znova spravlja v zadrego, kot nas je že ob literaturi ali pa glasbi, vendar pa zaradi splošne uporabnosti kaže popustiti uveljavljeni oznaki, čeprav je pri fotografiji položaj še precej bolj zapleten.

Razstava poglavitnih fotografskih del med leti 1908 in 1926 je zasnovana kot prikaz treh fotografov, ki so se najizraziteje uveljavili med sicer večjim številom

vrstnikov. Ne glede na različno naravnost njihovih fotografskih dosežkov – recimo temu žanrska opredelitev – pa je zasnova razstave, kot sta jo podala dr. Zdenek Kirschner in dr. Josef Kroutvor, poznavalska, avtoritativna na podlagi tega, kar hrani Muzej za umetno obrt v Pragi. Izbor fotografij Františka Drtikola, Karla Novaka in Josefa Antona Trčke predstavlja prečiščen zbir tega, kar vodi v moderno češko fotografijo. Kroutvor pravi, da »moderna v fotografiji predstavlja pomemben pojav med secesijskim pikturalizmom in prihodom t. i. čiste moderne fotografije. «Omenjeni fotografi pa predstavljajo prvo stopnjo v uveljavljanju moderne fotografije. Fotografije Drtikola, Novaka in Trčke imajo trdno estetsko zaledje, pa tudi filozofsko ozadje in posegajo na področje transcendentnega. Letnica 1908 zaznamuje upadajoče vplive secesije ter slovo od tradicije, leto 1926 pa končuje »prvi val« modernih čeških fotografov, tudi zanesljivo slovo od šolanja na Dunaju (ali na Nemškem), ko se potlej razvije praška šola.

Seveda je marsikaj tega, kar se nam danes zdi samoumevno pri umetniški fotografiji, tudi izrazno posebno, individualno profilirano, v času, ko so nastajale te fotografije, ostalo nepriznано, dobro razumljeno komaj med redkimi poznavalci. Edinole Drtikolu se je posrečilo, da si je pridobil priznanja, morda tudi zato, ker je njegova fotografija nastajala med izginjajočo dekorativnostjo secesije in vse bolj prisotno moderno z opaznim deležem simbolizma. Portretna fotografija je vidno zaznamovala čas in osebe in ga uvrstila med najvidnejše portretiste tistega časa, naj gre za Josefa Vachala, Jana Zvrzavega ali pa za T. G. Masařyka, Josefa Čapka. Mnogo večjo izvirnost v kompoziciji, ideji in izpeljavi je pokazal pri ženskih aktih, nadih simboličnega za

Drtikola ni niti naključen niti kot »mašilo«, marveč prepričljivo izrazno sredstvo. Tudi pariški album Les Nus du Drtikol potrjuje, da se je uvrstil med svetovne fotografe. Če ga pozneje vse bolj prevzema transcendenca vse do mistike, je vsaj del tega fotografsko najavljal že prej. Vezi s tedanjim umetniškim svetom pa je Drtikol najopazneje izrabil v zvezi s kiparskimi deli Jana Šturse.

Kakor Drtikolu ni bil tuj antični svet, tudi Karol Novak ni bil neobčutljiv zanj, vendar je živo dovzeten za docela drugačno, novodobno fotografsko možnost. Kroutvor opozarja na fotografijo z antično masko iz 1910. leta, ki je nastala desetletje pred zelo sorodno kompozicijo Mana Raya. Tudi Karol Novak je – kot večina sodobnikov – zavezan portretu znanih osebnosti, npr. s fotografijami Karla Nemca, Roberta Guttmana, Rudolfa Steinerja, Adolfa Loosa.

Josef Anton Trčka se je poleg fotogra-

fiji posvečal še grafiki in uporabni umetnosti. Dasi je simbolizem seval med vse tri fotografe, pa je verjetno Trčka tisti, ki mu je simbolika najbolj ustrezala. V svoji mnogostrani dejavnosti pa je bržčas tudi zaradi secesijskega vpliva bližji dekorativnosti in morda manj nagnjen k izvirom moderne. Seveda tudi on v portretni fotografiji ne le goji to zvrst, pač pa tudi ostaja zapažen dunajski (češki) fotograf. Znani so portreti Gustava Klimta, Petra Altenberga, Egon Schieleja, Elinor Tordis idr.

Za nami je prvi (uvajajoči) del češke fotografije moderne, z zaupanjem pričakujemo, da bo Cankarjev dom v doglednem času pripravil nadaljevanje. Opus češke fotografije doživlja prav v sedanjem času ali ob koncu lanskega leta sijajna priznanja na razstavah po Nemčiji. Za nas je tovrstna razstava zanimiva tudi s primerjalnih vidikov.

Igor Gedrih

* * *

Epigrama

Dušan
Mevlja

SLOVNIČARJU

O slovnici morda še kaj ugane,
saj slovnica mu je le stroka,
a v epigramih bedno stoka
in z verzi muči nas občane.

ELITA

Nekateri se cenijo,
da so veliki in čvrsti,
ker sedijo v prvi vrsti
in za druge se ne menijo.

Nekateri menijo,
da so duhovni velikaši,
pa so le visoki
kot košarkaši.